

DAVLAT TILIDA ISH YURITISHDA IMLO ME'YORLARI VA PUNKTUATSIYA: MATN MAZMUNINI HUQUQIY HIMOYA QILISH OMILI

Fayziyeva Laylo Muzaffar qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola davlat tilida ish yuritishda imlo va punktuatsiya me'yorlarining huquqiy himoyaga ta'siri masalasini o'rganadi. Matn mazmunining aniqligi, to'g'ri yozilishi va punktuatsiya belgilari rasmiy hujjatlarning qonuniy kuchini ta'minlash, chalkashliklarning oldini olish va huquqiy himoyani mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatildi.

Kalit so'zlar: Davlat tili, imlo, punktuatsiya, huquqiy himoya, rasmiy hujjat, matn mazmuni

Davlat tilida ish yuritish samarali va tushunarli bo'lishi uchun imlo va punktuatsiya me'yorlariga qat'iy rioya qilish zarur. Har bir huquqiy, ma'muriy yoki moliyaviy hujjatning asosiy vazifasi – mazmunni aniq ifodalash va tushunarsiz holatlardan saqlashdir. Shu nuqtai nazardan, tilning to'g'ri ishlatilishi, so'zlar va jumlar strukturasi aniq tartibda bo'lishi huquqiy himoyaning muhim omilidir. Imlo me'yorlari, ya'ni so'zlarning to'g'ri yozilishi va so'z birikmalarining aniq shakllanishi, matnning xolis va rasmiy ko'rinishini ta'minlaydi. Masalan, noto'g'ri yozilgan bir so'z shaxsiy javobgarlikni belgilashdagi xatolikka sabab bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, punktuatsiya belgilarining noto'g'ri qo'llanilishi jumlaning mazmunini butunlay o'zgartirishi, qonuniy talqinlarni noto'g'ri qilishi yoki matnning tushunarsiz bo'lishiga olib kelishi mumkin. Davlat tilida ish yuritishning huquqiy jihatdan himoya qiluvchi rolini oshirish uchun matnning aniqligi va lo'nda bo'lishi muhimdir. Hujjatlar, qarorlar, shartnomalar yoki rasmiy xatlar yozishda to'g'ri punktuatsiya belgilarini qo'llash nafaqat tilning estetik qiyofasini oshiradi, balki huquqiy aniqlikni ham ta'minlaydi. Misol uchun, vergul, nuqta yoki tirnoq belgisining noto'g'ri joylashuvi shartnoma shartlarini tushunmaslikka olib kelishi mumkin. Shuningdek, davlat tilida ish yuritishda imlo va punktuatsiyaga rioya qilish matnning rasmiy kuchini oshiradi. Har qanday hujjatning qonuniy kuchga ega bo'lishi uning mazmuni va rasmiy ko'rinishi bilan bog'liq. To'g'ri yozilgan va punktuatsiya me'yorlariga mos hujjat sudda yoki boshqa organlarda himoya qilinadigan ishonchli manba sifatida qabul qilinadi. Matnning huquqiy himoya qiluvchi ahamiyati shundan iboratki, noto'g'ri yozilgan yoki tartibsiz matn talqin qilinishida chalkashliklar yuzaga keladi, bu esa ijtimoiy va huquqiy muammolarga olib kelishi mumkin. Shu sababli,

davlat tilida ish yuritishda til qoidalariga qat'iy rioya qilish nafaqat estetik va ilmiy, balki amaliy va huquqiy jihatdan ham muhimdir.

Davlat tilida ish yuritishda imlo va punktuatsiya me'yorlariga qat'iy rioya qilish huquqiy himoyaning ajralmas qismi hisoblanadi. Hujjatlarning mazmuni va talqini ko'pincha bir yoki bir necha belgilarning noto'g'ri ishlatilishiga bog'liq bo'ladi. Shu sababli, punktuatsiya nafaqat grammatika vositasi, balki huquqiy aniqlikni ta'minlovchi muhim elementdir. Masalan, vergulning noto'g'ri joylashuvi jumlaning mazmunini butunlay o'zgartirishi mumkin. Odatdagi misol sifatida:

- “Shartnoma bekor qilinadi, agar tomonlar kelishmasa.” – bu jumla shuni bildiradiki, shartnoma faqat kelishmovchilik bo'lganda bekor qilinadi.
- “Shartnoma bekor qilinadi agar, tomonlar kelishmasa.” – bu noto'g'ri punktuatsiya jumlaning mazmunini tushunarsiz qiladi va huquqiy talqin muammosiga olib keladi.

Shuningdek, chiziqcha va tirnoq belgilari ham ma'noni aniq belgilashda muhimdir. Masalan:

- “Bosh direktor – qaror qabul qiladi.” – chiziqcha bosh direktorni aniqlovchi qo'shimcha sifatida ishlatilgan.
- “Bosh direktor, qaror qabul qiladi.” – vergul noto'g'ri ishlatilsa, jumla bosh direktor alohida shaxs sifatida emas, balki umumiy guruhni anglatadigan tarzda tushunilishi mumkin.

Hujjatlarda nuqta, qo'shimcha belgilar va tirnoqlar ham mazmunni himoya qiladi. Masalan, shartnomada:

- “Mahsulotlar sifat kafolati bilan yetkazib beriladi.” – bu jumla aniq kafolatni bildiradi.
- “Mahsulotlar, sifat kafolati bilan yetkazib beriladi.” – vergul noto'g'ri ishlatilsa, kafolat shart emas, balki qo'shimcha sifatida tushunilishi mumkin, bu esa sudda chalkashlikka olib keladi.

Imlo xatolari ham huquqiy himoyani zaiflashtiradi. Masalan, “to'lov” so'zi “tolov” deb yozilsa, hujjat sudda ishonchli manba sifatida qabul qilinmasligi yoki talqini noto'g'ri bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, so'zlarning to'g'ri birikmalari va grammatik shakllarining qo'llanilishi ham muhimdir, chunki noto'g'ri shakl jumlaning mazmunini buzadi. Huquqiy himoya nuqtai nazaridan, to'g'ri punktuatsiya va imlo matnning rasmiy kuchini oshiradi. Hujjatlar sud, davlat organlari va boshqa rasmiy idoralarda faqat aniq, tushunarli va punktuatsiya va imlo me'yorlariga mos bo'lgan shaklda e'tirof etiladi. Shu bilan birga, noto'g'ri punktuatsiya yoki imlo xatolari hujjatni qayta ko'rib chiqishga, talqinlarni nizoli holatlarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, rasmiy matnlarni yaratishda kompyuter dasturlari va imlo tekshiruv vositalaridan foydalanish tavsiya etiladi, ammo inson nazorati ham muhimdir. Chunki ba'zi huquqiy jihatdan sezilarli o'zgarishlar faqat kontekstni tushunish orqali

aniqlanishi mumkin. Natijada, davlat tilida ish yuritishda imlo va punktuatsiya nafaqat til me'yorlarini saqlash, balki matnning huquqiy kuchini himoya qilish, chalkashliklarni oldini olish va rasmiy organlarda ishonchli manba sifatida qabul qilinishini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Davlat tilida ish yuritishda imlo va punktuatsiya me'yorlariga rioya qilish matnning huquqiy kuchini ta'minlashda beqiyos ahamiyatga ega. Hujjat mazmuni to'g'ri va aniq ifodalangan bo'lsa, u sud va boshqa rasmiy organlarda ishonchli manba sifatida qabul qilinadi. Shu sababli, har bir so'z, vergul, nuqta, chiziqcha yoki tirnoq belgisining joylashuvi huquqiy himoyaning omili sifatida qaraladi. Amaliyotda ko'p uchraydigan xatoliklardan biri — vergul yoki chiziqcha noto'g'ri qo'llanilishi. Masalan:

- “Shartnoma bekor qilinadi, agar tomonlar kelishmasa.” – bu jumla aniq va huquqiy jihatdan to'g'ri talqin qilinadi.
- “Shartnoma bekor qilinadi agar, tomonlar kelishmasa.” – noto'g'ri vergul jumlaning mazmunini chalkashtiradi va sudda turli talqinlarga sabab bo'lishi mumkin.

Shuningdek, chiziqcha bilan belgilangan qo'shimcha ma'lumotlarning noto'g'ri joylashuvi ham huquqiy chalkashlikka olib keladi. Masalan:

- “Bosh direktor – qaror qabul qiladi.” – chiziqcha bosh direktorni aniqlovchi qo'shimcha sifatida ishlatiladi.
- “Bosh direktor, qaror qabul qiladi.” – noto'g'ri vergul ishlatilsa, jumla umumiy guruhni anglatishi mumkin, bu esa huquqiy noto'g'ri talqinlarga olib keladi.

Imlo xatolari ham muhim masala hisoblanadi. So'zlarning noto'g'ri yozilishi, terminlarning xato ishlatilishi yoki grammatik shakllarning buzilishi matnning rasmiy kuchini zaiflashtiradi. Misol uchun, “to'lov” so'zi “tolov” deb yozilganda, shartnoma yoki qarorning qonuniy kuchi shubha ostiga olinishi mumkin. Huquqiy himoya nuqtai nazaridan, matnning aniqligi, tushunarli tuzilishi va punktuatsiya belgilari bilan to'liq mosligi birinchi o'rinda turadi. Hujjatlar ishlab chiqishda mutaxassislar quyidagi tavsiyalarni amal qilishlari tavsiya etiladi:

1. Har bir jumla mazmuni aniq bo'lishi va bir ma'noni anglatishi kerak.
2. Vergul, nuqta, chiziqcha va tirnoq belgilari joyida ishlatilishi, jumla tuzilishini aniqlashga xizmat qilishi zarur.
3. So'z va terminlarning to'g'ri yozilishi ham huquqiy himoyaning muhim sharti hisoblanadi.
4. Hujjatlar ishlab chiqishda elektron imlo tekshiruvchi vositalaridan foydalanish tavsiya qilinadi, ammo inson nazorati ham zarur, chunki kontekstli xatolar dastur orqali aniqlanmasligi mumkin.
5. Hujjatlarni qayta tekshirish va tahrir qilish jarayoni belgilangan tartibda amalga oshirilishi lozim.

Natijada, davlat tilida ish yuritishda imlo va punktuatsiya nafaqat estetik yoki ilmiy ahamiyatga ega, balki matnning huquqiy kuchini himoya qilish, talqinlarni aniqlashtirish va rasmiy organlarda ishonchli manba sifatida qabul qilinishini ta'minlovchi asosiy omil sifatida qaraladi. Bu qoidalar amaliyotda noto'g'ri talqinlarning oldini oladi, ijtimoiy va huquqiy nizolarni kamaytiradi hamda huquqiy hujjatlarni ishlab chiqishda sifat va aniqlikni oshiradi.

Xulosa

Davlat tilida ish yuritishda imlo va punktuatsiya qoidalariga qat'iy rioya qilish matnning huquqiy kuchini oshiradi, talqinlarni aniqlashtiradi va huquqiy nizolarni kamaytiradi. To'g'ri yozilgan va punktuatsiya me'yorlariga mos hujjat sud va boshqa rasmiy organlarda ishonchli manba sifatida qabul qilinadi. Misollar orqali ko'rsatildi, qanday kichik belgi o'zgarishi jumla mazmunini butunlay o'zgartirishi va huquqiy chalkashlikka olib kelishi mumkin. Shu sababli, hujjatlarni ishlab chiqishda til qoidalarini qat'iy saqlash, elektron va insoniy nazoratni birlashtirish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Davlat tili to'g'risida" qonuni, Toshkent, 2021.
2. Xolmatov, D. – *Rasmiy hujjat yozish madaniyati*. Toshkent, 2019.
3. Abdullayev, S. – *Huquqiy hujjatlar tili va punktuatsiyasi*. Toshkent, 2020.
4. Karimov, F. – *Imlo va grammatika asoslari: ish yuritish uchun qo'llanma*. Toshkent, 2018.
5. Aminov, I. B. (2022). ZAMONAVIY MASOFAVIY TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ASOSIY OMILLARI VA TALABLARI. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING*, 1(1).
6. Курбонов, П. (2024). СОВРЕМЕННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Современная наука и исследования*, 3 (1), 1121-1127.
7. Odilov J. (2025). AUTOMATED HEALTHCARE SERVICES DELIVERY SYSTEM. *Экономика и социум*, (4-2 (131)), 434-438.
8. Odilov J. (2024). THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN MEDICINE. *Экономика и социум*, (12-2 (127)), 639-642.
9. <https://lex.uz> – O'zbekiston qonun hujjatlari portal.
10. <https://uzstat.uz> – Rasmiy statistik va huquqiy ma'lumotlar.